

Robert Skenderović

## ANDRIJA RAČKI I „SVETOKUZAMSKA SINODA“ 1917. GODINE

Dr. sc. Robert Skenderović,  
Hrvatski institut za povijest, Zagreb  
UDK: 94 : 282 [254 : 262.4] : 329.12 (262.2 BAKARSKI)  
"1917" + 929 RAČKI, A.  
Izvorni znanstveni rad

Tijekom Prvog svjetskog rata među hrvatskim je nižim svećenstvom došlo do gibanja koje je u sebi nosilo socijalne i liberalne ideje. Sastanak svećenstva bakarskog dekanata u Sv. Kuzmi kraj Bakra 1917. godine, poznat kao „Svetokuzamska sinoda“, bio je jedan od primjera takvih zbivanja. U ovom se radu analiziraju zahtjevi svećenstva bakarskog dekanata i utvrđuje povezanost „Svetokuzamske sinode“ s ostalim liberalnim gibanjima među hrvatskim katoličkim svećenstvom pred kraj Prvog svjetskog rata.

**Ključne riječi:** Andrija Rački, Svetokuzamska sinoda, liberalizam, Katolička crkva, bakarski dekanat, žuti pokret.

\* \* \*

### UVOD

Godine 1917. u *Primorskim novinama* objavljen je članak pod naslovom „Materialne prilike svećenstva u našem Primorju“ u kojem je u cijelosti preneseno pismo svećenika bakarskog dekanata sastavljeno na njihovom sastanku u Sv. Kuzmi kraj Bakra 27. travnja 1917. godine i upućeno biskupskom ordinarijatu u Senju. Mada je pismo bilo nepotpisano, ubrzo je javnost saznala da je glavni organizator svećeničkog sastanka i sastavljač pisma bio Andrija Rački, tadašnji župnik na Sušaku, a od 1895. do 1902. profesor crkvene povijesti i crkvenog prava u visokoj bogoslovnoj školi u Senju. Pismo je zbog kritike tadašnjeg položaja nižeg svećenstva izazvalo velike polemike u katoličkim krugovima, posebice zato jer su se u isto vrijeme u Dalmaciji i Banskoj Hrvatskoj pojavili još neki istupi koji su

kritizirali postojeće stanje u Katoličkoj crkvi i zahtijevali reformu ustroja crkvene organizacije. Protivnici sastanka svećenika bakarskog dekanata nazvali su čitav događaj „Svetokuzamska sinoda“, pa je pod tim imenom ostao upamćen u povijesti.

„Svetokuzamska sinoda“ povezuje se s tadašnjim liberalnim kretanjima među hrvatskim katoličkim svećenstvom iz kojih je 1920-ih godina izrodio „žuti pokret“. U ovom se radu na temelju poznatih povijesnih izvora i novinskih članaka analizira zahtijevanje svećenika bakarskog dekanata te se ispituje povezanost „Svetokuzamske sinode“ s ostalim tadašnjim pojavama liberalnih kretanja katoličkog svećenstva u hrvatskim zemljama.

## **DRUŠTVENA KRIZA PRED KRAJ PRVOG SVJETSKOG RATA**

Mnoge je ljude u Europi ratna neimaština dovela na rub egzistencije, što je u stanovništvu potaknulo društvene nemire. Pojavili su se brojni zagovornici radikalnih promjena koji su u osiromašenim masama našli podršku. Ideje komunizma i fašizma postale su popularne u mnogim državama, a 1917. u Rusiji izbija boljševička revolucija.

Godine 1917. teška je neimaština zahvatila i stanovništvo Austro-Ugarske Monarhije. Stanovništvo je trpjelo zbog nedostatka osnovnih životnih namirnica, cijene su naglo porasle, a za mnoge stvari i nije bilo mogućnosti slobodne kupnje nego se opskrba njima provodila preko tzv. „gradske aprovizacije“.<sup>1</sup> Takve su aprovizacije djelovale i na području Rijeke, Sušaka i Bakra.

Oglasi u novinama, poput „Došao krumpir na Rijeku“<sup>2</sup>, „Cedulje za petrolej“<sup>3</sup>, „Krušne cedulje za mjesec travanj“<sup>4</sup> ili „Šećer na gradskoj aprovizaciji“<sup>5</sup> bili su tadašnja svakodnevnica. Tadašnje su

1 Takve su aprovizacije djelovale i na području Rijeke, Sušaka i Bakra.

2 U članku novinar piše sljedeće: „Naravno da pučanstvo to jedva čeka, jer premda se u vrlo ograničenoj mjeri dobije, danas gradjanstvu u pomanjkanju žutog brašna nadomještava palentu i kruh“, *Primorske novine*, br. 56, 8. ožujka 1917.

3 *Primorske novine*, br. 59, 11. ožujka 1917.

4 *Primorske novine*, br. 62, 15. ožujka 1917.

5 *Isto.*

novine bilježile i veliku raširenost šverca, zbog čega su vlasti bile prisiljene stalno provoditi različite represivne mjere.<sup>6</sup>

Rat je sa sobom donosio i brojne propise koji su dodatno pojađali stanovništvo. *Primorske novine* tijekom 1917. godine donose vijesti o nekim od takvih propisa. Pored uobičajene cenzure brzojavanja, pisama i novina, posebno je dojmjljiva odluka o zabrani bojanja jaja za Uskrs i pravljenja pisanica<sup>7</sup> te odluka o skidanju zvona u Rijeci „u ratne svrhe“, kada je u gradu ostavljena samo jedna trećina zvona.<sup>8</sup> Takve su prilike teško pritiskale stanovništvo i svećenstvo, posebice one koji su i prije rata imali male prihode.

## **„SPOMENICA“ U PRIMORSKIM NOVINAMA 12. SVIBNJA 1917.**

Dana 12. svibnja 1917. godine na naslovnoj strani *Primorskih novina* objavljeno je pismo (sami autori ga nazivaju „spomenicom“) upućeno biskupskom ordinarijatu u Senju pod naslovom „Materialne prilike svećenstva u našem Primorju“. Iz spomenice je vidljivo da je 27. travnja 1917. godine skupina katoličkih svećenika bakarskog dekanata održala sastanak u Sv. Kuzmi kod Bakra na kojem je sastavljena rezolucija o materijalnom položaju nižeg svećenstva. Sami autori spomenice navode da su se na taj sastanak odlučili prvenstveno zbog loših materijalnih prilika u koje su upali zbog rata i poskupljenja. Nadalje, u spomenici se navodi da su oni prije njenog sastavljanja već uputili molbu za novčanu pomoć Zemaljskoj vladi u Zagrebu, ali su se plašili da će iz Zagreba dobiti odbijenicu zbog posvemašnje neimaštine u zemlji, izazvane ratom. Zato su se obratili biskupskom ordinarijatu s istom molbom, nadajući se da će biskupi iz vlastitih sredstava naći određena sredstva koja bi pomogla nižem svećenstvu.

6 „Pregledavanje putničkih kovčega na stanicima“ – „Zemaljski opskrbeni ured u Budimpešti zamolio je gradsko poglavarstvo da se na željezničkom kolodvoru namjesti jednu ispostavu za pregledavanje putnih kovčega, da se predusretne kriomčarenju živeža.“ – *Primorske novine*, br. 60, 13. ožujka 1917.; „Zapljena cikorijske (kavin surogat)“, *Primorske novine*, br. 62, 15. ožujka 1917.

7 „Nema uskrsnih pisanica“ (*Primorske novine*, br. 79, 4. travnja 1917.) – Novinar je ironično komentirao odluku „Mislim da se o ovu odluku ne će nitko ogriješiti“, jer je među stanovništvom ionako vladala velika nestašica.

8 „Skinuta zvona“ (*Primorske novine*, br. 77, 1. travnja 1917.).

Iz same strukture pisma vidljivo je da je svećenička molba imala prizvuk odlučnog zahtijevanja, pa i kritike odnosa hrvatskih biskupa prema svojem svećenstvu. Navođenje latinskih citata, poput „*pecunia tua in perditionem*“, svakako nije moglo upućivati na pokušaj mirnog rješenja materijalnih prilika nižeg svećenstva, pa pismo nije naišlo na simpatije i odobravanje hrvatskih biskupa.<sup>9</sup>

Nedugo nakon objavljivanja spomenice u *Katoličkom listu* objavljeno je da je senjsko-modruški ordinarijat o spomenici saznao iz novina, što je čitavom slučaju dalo novu dimenziju.<sup>10</sup> Tadašnji je senjsko-modruški biskup dr. Josip Marušić odlučno reagirao. Tražio je, pod prijetnjom suspenzije, da potpisnici spomenice potpišu novu izjavu u kojoj se ograđuju od sastanka u Sv. Kuzmi.<sup>11</sup> Većina svećenika to je i učinila, što se može potvrditi na temelju članka „K spomenici svećenstva bakarskog kotara“ koji je 23. svibnja iste godine izašao u *Primorskim novinama*. U tome je članku potvrđena izjava dekanata da su neki svećenici odlučili opozvati svoje sudjelovanje na sastanku i potpisivanje spomenice, ali je uredništvo *Primorskih novina* napisalo da ne želi izjavu u cijelosti prenijeti jer je doznalo da su svećenici to učinili pod pritiskom.<sup>12</sup> Uredništvo lista još je k tome dodalo: „Stanovita se gospoda varaju, misle li, da je to stvar samo svećenstva koje je ovu akciju započelo. To je stvar naroda i čitave naše javnosti i ne će više silaziti s dnevnog reda, niti se može ugušiti...“<sup>13</sup>

Dana 26. svibnja u *Primorskim novinama* javlja se autor pod pseudonimom „Svećenik“, koji u članku „Na adresu popa Stipe Vučetića“ brani spomenicu i razloge njenog pisanja. Autor ponovno spominje samo materijalno stanje svećenstva i kritizira neosjetljivost onih svećenika koji su bili dobro materijalno zbrinuti prema ostalima, koji su živjeli u neimaštini.<sup>14</sup> Štoviše, pisac se u jednom dijelu pisma retorički pita „Gdje je ondje napadaj na našeg biskupa dr. J. Marušića?“ i sam odgovara: „Pisac biskupa svoga nadasve

9 „Materialne prilike svećenstva u našem Primorju“, *Primorske novine*, br. 111, 12. svibnja 1917.

10 *Katolički list*, br. 23/1917., str. 265.

11 *Isto*, str. 268.

12 „K spomenici svećenstva bakarskog kotara“, *Primorske novine*, br 119, 23. svibnja 1917.

13 *Isto*.

14 „Na adresu popa Stipe Vučetića“, *Primorske novine*, br. 122, 26. svibnja 1917.

poštuje, ali pisac je ogorčen radi zapostavljanja materijalnog stanja svoje halje. Zato je ono napisano.<sup>15</sup> Vjerojatno je autor ovog članka bio sam Andrija Rački, glavni organizator sastanka u Sv. Kuzmi i sastavljač spomenice, što se može zaključiti iz činjenice da je u ovoj novinskom odgovoru sam sebe predstavio kao sastavljača njenog sadržaja. Sadržaj ovog članka pokazuje da se Rački nije usudio proširivati sukob i na druge teme nego se zadržao samo na materijalnim pitanjima.

Već krajem svibnja iste godine spomenicu je od svećenika bakarskog dekanata i dalje branio još jedino Andrija Rački, ali mu je podrška stigla iz drugih krajeva. Dana 1. lipnja *Primorske novine* objavljuju članak nepoznatog svećenika iz Banske Hrvatske (potpisan „Banovinski župnik“) koji je u svojem članku „Svećenstvo grada Bakra i kotara za poboljšicu beriva – i banovinski kler“ također istaknuo nepodnošljivo stanje nižeg svećenstva te je tražio preraspodjelu crkvene imovine iz koje bi se mogli riješiti njihovi materijalni problemi.<sup>16</sup> Autor članka navodi *Katolički list* koji je pobunjene svećenike prozvao socijalistima i radničko-vojničkim vijećem iz Petrograda, te odgovara da ih takvo etiketiranje neće odvratiti od njihovog glasnog protivljenja postojećem stanju.<sup>17</sup>

Međutim, afera oko „Svetokuzamske sinode“ ubrzo je završila. Većina potpisnika spomenice povukla je svoju podršku odmah nakon oštrog odgovora biskupa dr. J. Marušića, a Andrija Rački početkom srpnja pozvan je u u Senj „ad audiendum verbum“ (da primi ukor).<sup>18</sup> Zbog sastavljanja „spomenice“ Rački je kažnjen suspenzijom od službe i plaće na 15 dana te novčanom globom.<sup>19</sup> Suspenzija mu je dignuta 16. srpnja, točno 15 dana kasnije, što znači da je već tada senjski biskup smatrao da je Rački priznao krivnju i prihvatio kaznu.<sup>20</sup>

15 *Isto*.

16 „Svećenstvo grada Bakra i kotara za poboljšicu beriva – i banovinski kler“, *Primorske novine*, br. 126, 1. lipnja 1917.

17 *Isto*.

18 Mile BOGOVIĆ, Crkvena povijest Rijeke od 1889. do 1924., u zborniku radova *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme*, ur. Darko Deković, Rijeka, 1997., str. 16.

19 „Suspenzija našeg župnika dr. Frana Račkog“, *Primorske novine*, br. 151, 3. srpnja 1917. – Nije jasno zašto ga u tome članku zovu Franjo Rački, kada je sigurno da se radi o Andriji Račkom.

20 Mile BOGOVIĆ, Crkvena povijest Rijeke, str. 16.

Biografija Andrije Račkoga (Fužine, 1870. godine – Rijeka, 1957.) pokazuje da je on u početku imao vrlo uspješnu svećeničku karijeru. Rački je studirao na senjskoj bogosloviji od 1883. do 1892. te je za svećenika zaređen 1893. godine.<sup>21</sup> Nakon studija u Senju, bio je upućen na dodatni studij teologije, odnosno na specijalizaciju u Innsbruck, gdje je proveo školsku 1892./1893. godinu te je nakon toga u Zagrebu stekao doktorat. Već 1895. godine Rački se ponovno vraća u Senj, gdje na bogosloviji postaje predavač crkvene povijesti i kanonskog prava, na kojem je mjestu ostao do 1902. godine.<sup>22</sup> Ste je godine došao na Sušak i započeo dugogodišnju karijeru tamošnjeg župnika.

Kao župnik na Sušaku, Andrija Rački je bio aktivno uključen u tadašnja crkvena zbivanja na području Senjsko-modruške biskupije. Godine 1909. potpisao je, zajedno s još 28 svećenika riječkog i bakarskog dekanata, predstavku nadbiskupu Posiloviću protiv mađarskih posezanja za riječkom župom.<sup>23</sup> Zatim je 1911. godine bio imenovan kanonikom Stolnog kaptola modruškoga, što svjedoči da je do te godine imao podršku svojega biskupa, ali iza toga započinju njegovi sukobi s visokim crkvenim krugovima.<sup>24</sup>

Prvo je neslaganje s ordinarijatom u Senju iskazao 1913. godine u slučaju Ivanke Jeršovek, poznate kao „sv. Johance“, koja je 1911. godine uznemirila javnost tvrdeći da se znoji krvavim znojem.<sup>25</sup> Nakon što je 1913. utvrđeno da je spomenuta Ivanka zavaravala i vjernike i svećenike, liberalni su krugovi ovaj slučaj iskoristili kao jedan od važnih argumenata u njihovim kritikama Crkve. Među samim svećenicima također su se pojavile kritike, a najveći je kritičar bio upravo Andrija Rački koji je tom prilikom žestoko napao riječke kapucine. Rački je kritizirao i njihovu gradnju nove crkve u Rijeci, ali je u pozadini zapravo ležao problem što on nije bio u

21 Mile BOGOVIĆ, Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama senjskoj i modruškoj ili krbavskoj, u: *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije* (ur. Mile Bogović), Zagreb-Rijeka, 1999., str. 68.

22 *Isto*, str. 34.

23 Zoran GRIJAK, „Odnos Hrvata prema problemu odvajanja riječke župe od Senjsko-modruške biskupije (1891.-1925.)“ u zborniku radova *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme*, ur. Darko Deković, Rijeka, 1997., str. 69.

24 Mile BOGOVIĆ, Crkvena povijest Rijeke, str. 15.

25 *Isto*, str. 29.

stanju sagraditi crkvu na Sušaku, mada mu je biskupski ordinarijat to stalno sugerirao.<sup>26</sup>

Teške prilike izazvane ratom dovele su do velikih društvenih gibanja koja su zahvatila sve slojeve, pa i niže svećenstvo. Očigledno je da je takva situacija ohrabrila Andriju Račkoga na još veći sukob s biskupskim ordinarijatom, pa se 1917. javlja kao organizator sastanka u Sv. Kuzmi, koji je u crkvenim krugovima bio shvaćen kao svojevrsna svećenička pobuna. Zbog sastanka i spomenice bio je kažnjen već spomenutom suspenzijom. Nakon izrečene kazne Rački je priznao krivnju i prihvatio disciplinske mjere koje su protiv njega poduzete. Od tada je svoju energiju usmjerio u drugom pravcu, pa iz njegove vlastite knjige „Povijest grada Sušaka“ saznajemo da je 2. veljače 1918. godine okupio ugledne građane Sušaka u gradskoj vijećnici radi pokretanja gradnje katoličke crkve.<sup>27</sup> Tom je prilikom izabran odbor kojem je predsjednik bio umirovljeni veliki župan Vinko baron Zmajić, blagajnik dr. Viktor Ružić, a tajnik sam dr. Andrija Rački. Nakon odlaska „stare vlasti“, odnosno Austro-Ugarske Monarhije odbor je nastavio s radom, ali je Rački u svojoj knjizi 1929. godine konstatirao da je rad na izgradnji zapeo „zbog hirova, intriga i zasukanosti“.<sup>28</sup>

Vjerojatnije je da Rački nije uspio u svojem naumu jer je bio u lošim odnosima s većinom katoličkih intelektualaca u njegovoj okolini koji su se u to vrijeme okupljali oko Hrvatskog katoličkog pokreta.<sup>29</sup>

## **POVEZANOST „RANA U KATOLIČKOJ CRKVI“ I „SVETOKUZAMSKE SINODE“**

U spomenici i članku koji je Rački objavio u *Primorskim novinama* nema tragova nikakvih značajnijih ideoloških stavova. Dođuše, u spomenici se zahtijeva veća „demokratizacija“ Crkve, što se može shvatiti kao kritika postojeće crkvene hijerarhije, ali se ne

<sup>26</sup> *Isto*, str. 31.

<sup>27</sup> Andrija Rački, *Povijest grada Sušaka*, str. 102.

<sup>28</sup> *Isto*.

<sup>29</sup> *Isto*, str. 16.

ističu nikakve ideje koje bi tu hijerarhiju mogle ugroziti. Sama afera oko spomenice trajala je svega nekoliko mjeseci (od svibnja do srpnja 1917. godine), ali na nju se već u lipnju iste godine nastavila nova polemika koju je izazvala brošura solinskog nadpopa don Nike Petrića „Rane u Katoličkoj crkvi“.

U lipnju 1917. godine, svega nekoliko tjedana nakon objavljivanja spomenice, *Primorske novine* počele su objavljivati dijelove brošure don Nike Petrića koja je u javnosti izazvala velike rasprave. Veći je dio katoličke javnosti oštro osudio Petrićeve poglede na stanje u Katoličkoj crkvi, ali su ga zato liberalni krugovi s oduševljenjem prihvatili. Petrićeva kritika Katoličke crkve i tvrdnja da u njenom životu najveće prepreke predstavljaju farizejstvo ili formalizam, klerikalizam i celibat, obuhvaćale su znatno širu kritiku od one koju su iznijeli svećenici na sastanku u Sv. Kuzmi. Obje su se kritike podudarale jedino u pitanju uživanja crkvene imovine, o čemu su trebali svedočiti prvi dijelovi „Rana Katoličke crkve“ objavljeni u *Primorskim novinama*.<sup>30</sup> Međutim, iste su novine u sljedećim brojevima objavile i dijelove Petrićevih „Rana“ u kojima se govorilo o celibatu<sup>31</sup>, a polemiku su nastavile i člankom „Lupaju po svetoj vjeri“.<sup>32</sup>

U tome je članku nepotpisani autor u ime *Primorskih novina* naglasio da je, prema njegovom mišljenju (dakle, i prema mišljenju uredništva *Primorskih novina*), don Niko Petrić dobro ocijenio tadašnje stanje Katoličke crkve i uzroke njenih „zabluda“. Autor članka odbio je kritiku izrečenu u okružnici senjsko-modruškog biskupa da se svećenici ne smiju udruživati s liberalnim *Primorskim novinama* i *Hrvatskom njivom* zbog njihove, kako je to u okružnici stajalo, protucrkvene aktivnosti, a sebe je predstavio kao dobrog kršćanina kojem je cilj samo ukazati na zablude i pogreške u Katoličkoj crkvi. No, nakon toga je članka gotovo u cijelosti zamrla polemika u *Primorskim novinama* i o Petrićevim „Ranama“. Tek su u rujnu iste

30 „Rane u Katoličkoj crkvi – klerikalizam“, *Primorske novine*, br. 131, 7. lipnja 1917.; „Rane u Katoličkoj crkvi – klerikalizam (nastavak)“, *Primorske novine*, br. 133, 7. lipnja 1917.

31 „Rane u Katoličkoj crkvi – celibat“, *Primorske novine* br. 137, 15. lipnja 1917.; „Rane u Katoličkoj crkvi – celibat (nastavak)“, *Primorske novine*, br. 139, 17. lipnja 1917.

32 „Lupaju po svetoj vjeri“, *Primorske novine*, br. 134, 12. lipnja 1917.



godine *Primorske novine* dale još jednom podršku don Niku Petriću u članku „Na proputovanju u Dalmaciju“, u kojem je spomenuto da je isti nekoliko dana boravio na Rijeci, te da je zbog svojih istupa bio „najoštrije napadan po raznim klerikalnim listovima“.<sup>33</sup>

Mnogi su autori kasnije tvrdili da su upravo Petrićeva brošura i „Svetokuzamska sinoda“ dva događaja koji su označili prvu fazu reformnog pokreta katoličkog nižeg klera. Međutim, u tome nisu bili jedinstveni. Među onima koji su smatrali da je „Svetokuzamska sinoda“ bila jedan od važnih događaja koji su prethodili reformnom pokretu bili su i ljudi suprotnih ideoloških stavova, kao primjerice Josip Gunčević i Viktor Novak. Gunčević je doista smatrao da je Andrija Rački bio jedan od preteča reformnog pokreta<sup>34</sup>, kao i Viktor Novak koji je čitavom slučaju „Svetokuzamske sinode“ davao izuzetno velik značaj.<sup>35</sup> Naprotiv, postoje i tumačenja prema kojima sastanak u Sv. Kuzmi nije imao nikakvu važnost za kasnija zbivanja. Tako je, primjerice, Vladimir Vučić u cijelosti osporio važnost sastanka i zaključio da su sudionici skupa samo tražili da se poboljša njihov materjalni položaj.<sup>36</sup> Kratkotrajna polemika oko „Svetokuzamske sinode“ doista ne ukazuje da je taj događaj imao većeg utjecaja na zbivanja u Senjsko-modruškoj biskupiji. Andrija Rački nije se pridružio radikalnim zahtjevima don Nike Petrića i ostalih, koji su poslije Prvog svjetskog rata prerasli u „žuti pokret“.<sup>37</sup> Štoviše, Andrija Rački kasnije je i sam osudio osnivanje Hrvatske katoličke crkve.<sup>38</sup>

U nizu tumačenja tih zbivanja važno je i mišljenje Zlatka Matijevića, koji zaključuje da izlazak brošure „Rane u Katoličkoj crkvi“ i „Svetokuzamska sinoda“ nisu bili rezultat zajedničke akcije. Štoviše, Matijević naglašava da je neorganiziranost i nepovezanost tih akcija glavna odlika prvog razdoblja koje je tek nagovještalo kasnija

33 „Na proputovanju u Dalmaciju“, *Primorske novine*, br. 211, 11. rujna 1917.

34 Josip GUNČEVIĆ, Godišnjica pokreta nižeg klera u Jugoslaviji, *Glasnik biskupija bosanske i srijemske*, br. 3-4, 1920., str. 12.

35 Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948./Beograd, 1986., str. 86-87.

36 Vladimir VUČIĆ, Reformni pokret, *Starokatolički glasnik*, br. 6, 1963., bilješka 10.

37 Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb, 1996., str. 447.

38 *Katolički list*, br. 26, 1924., str. 309-310.

zbivanja u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj.<sup>39</sup> *Primorske novine*, koje su sudjelovale u obje polemike - oko „Svetokuzamske sinode“ i oko „Rana“, najbolji su dokaz da se doista radi o nepovezanim i neorganiziranim događajima.

U čitavom slučaju zanemarena je uloga *Primorskih novina* i njihovog urednika Peroslava Ljubića. Iz pisanja *Primorskih novina* vidljivo je da su ove novine od svojeg početka 1916. godine bile u sukobu s crkvenim krugovima. *Primorske novine* bile su zapravo nastavak *Riječkog Novog Lista*. Njihov glavni urednik Peroslav Ljubić (Virje, 1869. – Beograd, 1937.) imao je i prije dolaska na Sušak zanimljiv životni put. Svoju novinarsku karijeru započeo je u Virju gdje je 1892. godine osnovao tiskaru te već 1893. godine izdaje tjednik *Podravac*, koji kasnije pod imenom *Hrvatske novine* izlazi do 1912. godine. Ljubić je u to vrijeme bio velik pristalica i jedan od osnivača Hrvatske seljačke stranke u svojem rodnom kraju, ali se sa Stjepanom Radićem razišao 1908. godine, te se opredijelio za Hrvatsko-srpsku koaliciju. Godine 1911. dolazi u Rijeku i pomaže Franu Supilu u izdavanju *Riječkog Novog Lista*. U Rijeci je dočekaio početak Prvog svjetskog rata, gdje nakon Supilova odlaska u inozemstvo i mobilizacije Slavka Jutriše nakratko preuzima uređivanje *Novog lista*, sve dok ga konačno krajem 1915. godine nisu zabranile mađarske vlasti. Nakon toga Ljubić je na Sušaku 1916. godine pokrenuo *Primorske novine*, u kojima su pisali brojni poznati javni djelatnici, književnici i političari, primjerice Jovan Miodragović, Špiro Čakić, Makso Mrzljak, Ivo Grizogono, Gjivo Supilo, Emin Car, Nikola Veselin i drugi.<sup>40</sup> Ljubić je *Primorske novine* na Sušaku izdavao sve do 1919. kada zbog Talijana odlazi iz grada.<sup>41</sup> Godine 1920. dolazi u Osijek i od tada postaje zagriženi zastupnik jugoslavensko-unitarističke ideje.<sup>42</sup> Štoviše, postaje jedan od glavnih pripadnika Narodne radikalne stranke u Osijeku. Tijekom dvadesetih godina uređivao je *Stražu*, lokalni list osječkih radikala, a bio je i ravnatelj „Srpske štamparije“ te član uprave „Narodne obrane“ u istome gradu.<sup>43</sup>

39 Zlatko MATIJEVIĆ, Reformni pokret dijela nižeg katoličkog svećenstva u Hrvatskoj (1919.-1924. god), *Povijesni prilozi*, br. 8/1989., str. 6.

40 Peroslav LJUBIĆ, *Sabrano zrnje*, Osijek, 1930., str. 132.

41 *Isto*, str. 158.

42 *Isto*, str. 159.

43 Zdravko DIZDAR, „Osnivanje i djelatnost četničkih udruženja na području grada i kotara Osijeka

Ljubićeva osobna biografija pokazuje sudbinu nekih hrvatskih liberala, koji su svoju javnu djelatnost započeli u okviru hrvatsko-katoličkog opredjeljenja, a završili u jugo-srpskom i izrazito antikatoličkom društvu. Njegovo napredovanje od umjerenog liberala do pročetnički orijentiranog unitarista pokazuje da se cjelokupna pojava liberalnih ideja u hrvatskom društvu, pa i u među hrvatskim katoličkim svećenicima, treba sagledavati slojevito.

Početak 20. stoljeća u hrvatskom su se društvu javili brojni zahtjevi koji su tražili reformu Katoličke crkve. Mnogi od tih zahtjeva mogu se samo u najširem obliku zajednički nazvati liberalnim idejama. Postojala je velika razlika između umjerenih zahtjeva jednog dijela liberalnog svećenstva, koje Jure Krišto ocijenjuje kao zajedničku vjeru katoličkih liberalnih svećenika i liberala u prosvjetu i napredak, i onih koji su tražili radikalne promjene u Katoličkoj crkvi, čak i po cijenu njene propasti.<sup>44</sup> Peroslav Ljubić pripadao je ovoj posljednjoj skupini, pa su za njega „Svetokuzamska sinoda“ i Petrićeve „Rane“ bile izvrsna prilika za ostvarenje takvih radikalno-liberalnih ciljeva. Te su ideje bile previše radikalne i za samoga Andriju Račkog, što je dovelo do prekida njihove dotadašnje suradnje.

## ZAKLJUČAK

Još uvijek je nedovoljno poznato u kolikoj su mjeri liberalne ideje zahvatile senjsku biskupiju prije Prvog svjetskog rata, ali je sasvim razumljivo da su snažnija idejna strujanja započela u vrijeme samog rata, posebice pred njegov kraj, kada je cjelokupno stanovništvo tadašnje Austro-Ugarske Monarhije bilo iscrpljeno ratnim zbivanjima. Savim je jasno da je u takvim uvjetima došlo do pojačanih socijalnih napetosti koje su dovele i do pojave različitih ideja.

„Svetokuzamska sinoda“ može se protumačiti kao izraz pojave određenih liberalnih ideja među nižim svećenstvom, ali nije bila dio nikakve organizirane akcije širih razmjera, pa se kao takva ne može povezati s kasnijim „žutim pokretom“. Spomenica Andrije

---

u monarhističkoj Jugoslaviji (1918.-1941.)“, drugi dio, *Scrinia slavonica*, 6(2006.), str. 346.

44 Jure KRIŠTO, „Naprednjačka kritika katolištva“, u: *Hrvatski katolički pokret* (ur. Zlatko Matijević), Zagreb, 2002.

Račkog i ostalih (nepoznatih!) svećenika bakarskog dekanata imala je za cilj samo poboljšanje uvjeta života nižeg svećenstva. Navedeni izvori i novinski članci pokazuju da dr. Andrija Rački nije bio pristaša radikalnih liberalnih ideja nego više buntovni kritičar puta kojim je Katolička crkva kročila početkom 20. stoljeća. Rački je ostao župnikom na Sušaku sve do umirovljenja 1933. Crkvu na Sušaku nije nikad sagradio, ali je ostatak svojeg župničkog rada proveo bez izazivanja novih sukoba s biskupskim ordinarijatom. Najviše će ostati upamćen po povijesnim djelima o gradu Sušaku: „Povijest grada Sušaka“ (Sušak, 1939.) i „Prilozi za povijest grada Sušaka“ (Sušak, 1947.).

## ANDRIJA RAČKI AND “SVETOKUZMANSKA SINODA” IN 1917

### Summary:

During the First World War there was a movement among the Croatian low-level priesthood with social and liberal ideas. The meeting of the Bakar priest deanery at Saint Kuzam (next to Bakar) in the year 1917, known as “Svetokuzmanska sinoda” was one of these examples. This work analyses the requests of the Bakar priest deanery and establishes the connections between “Svetokuzmanska sinoda” and other liberal movements of the Croatian Catholic priesthood at the end of the First World War.

**Key words:** Andrija Rački, Svetokuzmanska sinoda, liberalism, Catholic Church, Bakar Deanery, yellow movement.